

ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ВПЛИВУ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ НА СТІЙКІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті визначено позитивні та негативні наслідки експансії іноземного капіталу в банківську систему України в контексті впливу на забезпечення її фінансової стійкості, фінансової безпеки держави, економічний суверенітет країни.

Ключові слова: банківська система, іноземний капітал, фінансова стійкість, експансія, фінансова безпека.

Вступ. Проблеми доступу іноземного капіталу та його впливу на діяльність вітчизняних банків, фінансову стійкість банківської системи та економічну безпеку держави в цілому набувають особливої актуальності. Процес структурної трансформації банківської системи за останні роки набув такої швидкості, що на сьогодні провідні науковці та банкіри-практики обговорюють вже нову проблему – перспективи функціонування вітчизняної банківської системи під переважним контролем іноземного капіталу. Протягом останніх 5 років кількість вітчизняних банків скоротилася на 24 %, а іноземних зросла на 58 %. Зростання кількості іноземних банків окреслює чітку глобальну тенденцію активної експансії іноземного банківського капіталу, що стає джерелом комплексу якісних змін у банківській системі України. Незважаючи на поглиблення фінансово-економічних кризових явищ у світі та заморожування капітальних інвестиційних проектів, сьогодні ми можемо спостерігати прискорення темпів притоку іноземного капіталу в банківську систему України, що потребує поглибленого дослідження теоретичних та практичних аспектів цієї проблеми.

Серед останніх наукових праць, в яких досліджуються проблеми експансії іноземного капіталу в національні банківські системи, необхідно також виділити роботи таких зарубіжних учених, як В. Бруно [1], Г. Дегріс [2], М. Джанетті [3], С. Классенс [4]. Щодо вітчизняних науковців, то найбільш фундаментально ця проблема розглянута в працях В. Геєця [5], О. Дзюблюка [6], А. Мороза [7], Т. Смовженко [8], Ф. Шпига [9] та інших. Однак, враховуючи поглиблену теоретичну розробленість в сфері іноземного капіталу та іноземного інвестування, невирішеним залишається питання економічної доцільності залучення іноземного капіталу для подальшого розвитку банківської системи України в контексті забезпечення її стійкості. Вирішення питання про форми та масштаби розширення присутності іноземного капіталу в банківській системі України повинно бути підпорядковане стратегічним цілям соціально-економічного розвитку, підвищення національної конкурентоспроможності, економічної безпеки, зміцнення грошово-кредитної системи України.

Постановка завдання. Метою статті є визначення позитивних та негативних наслідків експансії іноземного капіталу в банківську систему України в контексті впливу на забезпечення її фінансової стійкості, фінансової безпеки держави, економічний суверенітет країни.

Результати. В країнах Центральної та Східної Європи активна експансія іноземного капіталу в банківський сектор розпочалася ще в середині 1990-х рр. За даними на 2000 р. у цих країнах банки з іноземним капіталом контролюють в

середньому понад 60 % активів банківської системи (в Чехії – 66 %, в Угорщині – 62 %, в Польщі – 70 %) [10].

Основними внутрішніми передумовами експансії іноземного капіталу в банківську систему України є: структурна розбалансованість вітчизняної банківської системи; обмежена кількість фінансово надійних банків в Україні; низька конкурентоспроможність вітчизняної банківської системи.

Основними зовнішніми передумовами експансії іноземного капіталу в банківську систему України є: процеси фінансової глобалізації у світі; експансія банківського капіталу з перенасиченими ресурсами ринків промислово розвинутих країн; завершення переділу ринків банківських послуг у країнах Центральної та Східної Європи.

Зауважимо, що перший дочірній банк в Україні створила голландська фінансово-кредитна установа ING в 1995 р. [11]. За період 2001-2009 рр. кількість банків з іноземним капіталом в Україні зросла у 2,4 рази (з 22 одиниць до 53 одиниць), питома вага в загальній кількості банків, яким Національний банк України надав ліцензію на здійснення банківської діяльності – з 14,3 % до 28,8 % (рис. 1).

Суттєвих змін зазнала також і частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, що працюють на території України – вона збільшилася у 2,8 рази. Якщо в 2001 р. вона становила 13,3 %, то в 2009 р. – вже 36,7 %. За досліджуваний період зросла і кількість банків зі 100 % іноземним капіталом – з 7 одиниць в 2001 р. (це складало 4,5% від загальної кількості) до 17 одиниць у 2009 р. (9,2 % від загальної кількості банків).

Аналізуючи географію іноземного капіталу, який працює в банківській системі України, зауважимо, що він представлений 23 країнами світу, найбільшу частку в ньому станом на початок 2010 р. складає капітал з Росії, Кіпру, Австрії, Франції, Нідерландів та Угорщини.

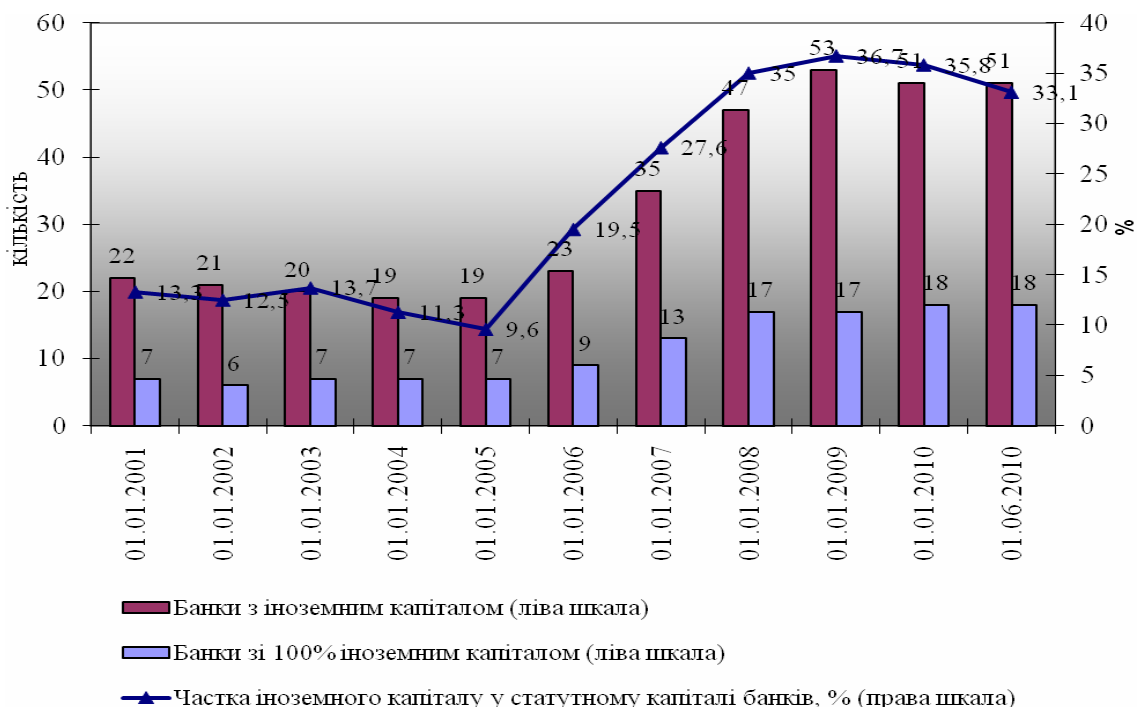

Рис. 1. Динаміка кількості банків України, що працюють за участю іноземного капіталу, за період з 01.01.2001 р. по 01.06.2010 р.

Визначимо позитивні наслідки впливу іноземного капіталу на стійкість фінансової системи України.

Існує певна закономірність – чим більшою є сукупна іноземна присутність у банківському секторі даної країни, то менш чутливими до шоків і менш проциклічними стають у ній банки. Таким чином, більша диверсифікованість банків з іноземним капіталом робить їх менш вразливими до кризових явищ у приймаючій країні.

Якщо збільшення присутності іноземного банківського капіталу належним чином регулюється та контролюється, то структура банківської системи вдосконалюється, банки отримують більше стимулів для виходу на міжнародні фондові ринки, більш динамічно розвиваються місцеві фондові ринки, підвищується ефективність трансмісійного механізму грошово-кредитної політики, при одночасному зниженні відсоткової ставки.

У країнах із невисокою присутністю іноземного банківського капіталу іноземні банки не стільки конкурують з національними, скільки займаються обслуговуванням іноземних клієнтів, тому збільшення частки іноземних інвестицій у банківську сферу є більш вигідним для країни з високою часткою іноземного капіталу.

Наявність банків з іноземним капіталом в Україні позитивно впливає на розвиток фінансової системи, сприяє залученню іноземних інвестицій і розширенню ресурсної бази соціально-економічного розвитку.

Яскравим підтвердженням значної ролі іноземного капіталу в банківській системі України є поведінка іноземних банків в умовах фінансової кризи. Так, іноземні банки краще за вітчизняні відреагували на заклики Національного банку України щодо підвищення капіталізації, збільшивши протягом кризи загальний обсяг власного капіталу на 38 %, в той час, як власний капітал банків з українським капіталом знизився на 17 %.

Під час кризи у трьох вітчизняних банків з Топ-50 загальні активи стали нижчими за зобов'язання, у п'яти банках введена тимчасова адміністрація Національного банку України. Водночас жоден з банків з іноземним капіталом не мав аналогічних проблем. Більше того, в період кризи на український ринок прийшли Внешкономбанк (Росія) та Дойчбанк (Німеччина). Як бачимо, приватні вітчизняні банки виявилися менш фінансово стійкими до кризових явищ порівняно з іноземними, оскільки вони позбавлені зовнішньої підтримки.

Зростання іноземного капіталу посилює конкуренцію на ринку банківських послуг і розширює спектр якісних банківських продуктів.

Крім того, це сприяє поліпшенню диверсифікації ризиків завдяки застосуванню новітніх технологій їх страхування; активнішому переходу до міжнародних стандартів нагляду і регулювання банківської практики; підвищенню кваліфікації банківських працівників; розширенню пропозиції кредитних ресурсів: останні два-три роки кредитний портфель збільшувався щонайменше на 50 % щороку, насамперед, завдяки дешевим зарубіжним позикам; прискоренню процесу впровадження новітніх технологій ведення банківської діяльності; здешевленню вартості ресурсів через надходження на ринок України дешевих ресурсів та суттєве збільшення обсягів інвестицій; створенню умов для можливого повернення “вивезеного” українського капіталу; консолідації банків.

Прихід іноземних банків сприяє витісненню з ринку економічно слабких банків, що сприятиме посиленню довіри до вітчизняної банківської системи юридичних та фізичних осіб, а також формуванню конкурентоспроможної та фінансово стійкої банківської системи.

З точки зору оптимізації витрат гнучкість банків з іноземними інвестиціями забезпечує їм вищу прибутковість капіталу та активів, що вимагає від вітчизняних місцевих банків розробки адекватних механізмів зниження витрат.

Конкуренція з боку банків з іноземним капіталом, яка стимулює скорочення загальних витрат, позитивно впливає на доступність кредитів для кінцевого споживача, особливо враховуючи темпи збільшення витратності українських банків.

Визначимо негативні наслідки впливу іноземного капіталу на стійкість фінансової системи України.

За свідченням провідних експертів з досліджуваної проблематики, вплив іноземного капіталу на національну банківську систему є двоступеневим, тобто після досягнення певного проміжного «порогу», поява нових банків різко посилює всі наявні та приховані ефекти від присутності іноземних інвесторів. Залучення іноземного капіталу обумовлює появу серйозних проблем не лише для банківської системи, а й для української економіки (передусім її галузевої структури) та економічної безпеки держави в цілому.

Існують структурні ризики «залежного розвитку» та загострення через це всього комплексу економічних, соціальних та політичних проблем. Формальні і неформальні критерії та цілі діяльності банків з іноземним капіталом не обов'язково збігаються з національними цілями соціально-економічного розвитку. Структурна відсталість та інституційна слабкість економіки України робить можливість такого деформованого розвитку досить реальною. Різке зниження частки національного банківського капіталу може призвести до ситуацій, коли певні сфери економіки будуть позбавлені кредитів, бо акціонери банків з іноземним капіталом завжди інвестуватимуть у ті галузі і в тих країнах, де прибуток і безпека є вищими. Особливо це стосується сфер української економіки, пов'язаних із видобутком та первинною переробкою мінерально-сировинних ресурсів, попит на які на світових ринках, незважаючи на певні коливання, був, є і буде. Хоча Україна зацікавлена в прискореному розвитку на інноваційній основі і в якнайшвидшій постіндустріалізації.

Існує загроза «обвальної» глобалізації національної господарської системи та втрати економічного суверенітету. В умовах зростання глобальної нестабільності та конфліктності з непередбачуваними наслідками це вкрай небажаний сценарій, і сьогодні навіть високорозвинені країни здійснюють політику убезпечення від його можливих негативних наслідків вищевказаного.

Існують загрози для економічної безпеки країни через можливий неконтрольований відтік капіталу та фінансових ресурсів. Початковий притік іноземного капіталу у вигляді відкриття філій та особливо – придбання нерезидентами частки або всього статутного капіталу вітчизняних банків з часом може призвести до серйозного відпливу ресурсів з країни та виведення за кордон отримуваних доходів.

Досвід діяльності банків з іноземним капіталом свідчить про існування фактів незацікавленості в підвищенні їх капіталізації і нарощування активних операцій на існуючій капітальній базі. Так, для АБ «Ажіо» Національний банк України застосував обмеження на операції з валютними цінностями на міжнародному ринку, оскільки його шведські власники не збільшили капітал до рівня 72,18 млн. грн., необхідного для виконання спеціальних ліцензійних умов [12]. Група Raiffeisen International Bank-Holding AG відмовилась від здійснення злиття своїх підконтрольних банків в Україні і здійснила продаж банку АКБ «Райффайзен Банк Україна» [13].

Існують досить серйозні фінансові й економічні ризики швидкого зростання частки іноземного банківського капіталу, пов'язані з можливою втратою суверенітету в сфері грошово-кредитної політики, можливим посиленням нестабільності,

несподіваними коливаннями ліквідності банків, спекулятивними змінами попиту та пропозиції на грошово-кредитному ринку, можливим відтоком фінансових ресурсів.

Відносна дешевизна і легкість доступу до зовнішніх джерел фінансових ресурсів слугує вагомим аргументом на користь кредитування в іноземній валюті, що посилює доларизацію в Україні.

Кредитування населення в іноземній валюті для купівлі імпортних товарів призводить до погіршення зовнішнього та внутрішнього товарно-грошового балансу, вимивання коштів з України, падіння попиту на продукцію вітчизняних виробництв, орієнтованих на внутрішній ринок.

Прискорене нарощування капіталізації банків за рахунок зовнішніх джерел порушує збалансованість зовнішнього балансу: великий профіцит фінансового рахунку платіжного балансу зумовлює ревальваційний тиск на курс національної валюти, що змушує Національний банк України викуповувати надлишкові обсяги іноземної валюти, провокуючи тим самим монетарно-інфляційні наслідки.

Українські банки не завжди витримують посилення конкуренції, що виштовхує їх з прибуткових сегментів банківських послуг, обумовлює втрату великих корпоративних клієнтів.

Крім того, негативні наслідки впливу експансії іноземного капіталу в банківську систему України виявляються також і в тому, що: іноземні банки концентрують зусилля на досягненні своїх цілей, що не завжди співпадають з пріоритетами економічного розвитку України; існує загроза фінансовій безпеці України; підвищується ймовірність відтоку українського капіталу із країни; обмежується доступ національних позичальників до внутрішніх заощаджень; мобілізовані філіями іноземних банків ресурси використовуються для зовнішніх активних операцій; ускладнюється банківський нагляд за операціями філій іноземних банків; підвищується вразливість банківського сектору України від коливань на світових фінансових ринках тощо.

Слід розуміти, що кошти іноземних банків не є надійним джерелом кредитування національної економіки, при настанні фінансової кризи вони залишають ринок приймаючої країни без спроби відшкодування своїх витрат.

Крім того, існує загроза експансії на вітчизняний ринок не тільки авторитетних та потужних іноземних банків, але й банківських установ, які не мають високих міжнародних рейтингів та достатніх обсягів капіталу.

Не можна не враховувати також і ймовірність зосередження діяльності іноземних банків на найприбутковіших операціях, операціях із відмивання “брудних” грошей та спекулятивних фінансових операціях; ймовірність посилення іноземного контролю за банківською системою України, що може негативно позначитися на економічній безпеці держави; загострення міжбанківської конкуренції, що створює тиск на вітчизняні банки та в подальшому може сприяти їхній ліквідації.

Висновки. Поступове поглиблення процесів глобалізації та збільшення проникнення іноземного банківського капіталу призводить до розширення інтеграції України зі світовою спільнотою, а відповідно і підвищення рівня залежності української економіки від мінливого зовнішнього середовища. Проте, незважаючи на цілий ряд позитивних змін, експансія іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі супроводжується значним переліком ризиків для банківського сектору та економіки України в цілому, оскільки іноземні банки в Україні переслідують здебільшого власні цілі, не здійснюючи істотного позитивного впливу на економічний розвиток України та ефективність функціонування всієї банківської системи в цілому. Враховуючи факт фундаментальної залежності українських банків від іноземного капіталу, можна сказати, що у майбутньому може постати проблема експансії

української банківської системи іноземними банками. Головним ризиком нарощення частки іноземного капіталу в банківській системі України є зниження рівня фінансової безпеки держави, хоча і фінансова криза не спричинила відтік іноземного капіталу з банківської системи України, а іноземні інвестори проявили стратегічний інтерес до вітчизняного банківського сектору. Підвищення ролі іноземного банківського капіталу протягом фінансової кризи може створювати нові ризики, пов'язані з посиленням загрози економічному суверенітету країни і така тенденція повинна адекватно враховуватися у регуляторній політиці Національного банку України та уряду.

Література

1. Bruno, V. The Real Effect of Foreign Banks [Text] / V. Bruno, R. Hauswald. – American University, 2009.
2. Claessens, S. Foreign Bank Presence in Developing Countries 1995-2006: Data and Trends [Text] / S. Claessens, N. Van Horen, T. Gurcanlar and J. Mercado. – World Bank, United Kingdom's Department for International Development (DECRG trade and services project). 2008. – March.
3. Degryse, H. Foreign bank entry and credit allocation in emerging markets [Text] / H. Degryse, O. Havrylchuk, E. Jurzyk, S. Kozak. – IMF, CentER, Tilburg University, 2009.
4. Giannetti, M. "Lending by Example": Direct and Indirect Effects of Foreign Banks in Emerging Markets [Text] / M. Giannetti, S. Ongena. – CEPR, 2009.
5. Геєць В.М. Іноземний капітал у банківській системі України. Дзеркало тижня. № 26 (605). 0 – [Електронний ресурс] / В.М.Геєць. – Режим доступу : <http://www.dt.ua/2000/2040/53895/>.
6. Дзюблюк, О. Глобалізаційні процеси та участь іноземного капіталу у розвитку вітчизняної банківської системи [Текст] / О. Дзюблюк // Банківська справа. – 2008. – № 2. – С. 37–45.
7. Мороз, А. М. Іноземні банки та іноземна валюта: окремі аспекти їх функціонування в Україні [Текст] / А. М. Мороз // Фінанси, облік і аудит : зб. наук. пр. – Вип. 13. – К. : КНЕУ, 2009. – 313 с.
8. Новий етап розвитку банківської системи України: зростання участі іноземних інвесторів [Текст]: монографія / [Т. С. Смовженко, О. І. Кіреєв, О. О. Другов та ін.] ; під ред. Т. С. Смовженко. – К. : УБС НБУ, 2008. – 231 с.
9. Шпиг, Ф. І. Банківська конкуренція під впливом іноземного капіталу [Текст] / Ф. І. Шпиг. – Суми : Ділові перспективи, 2006. – 288 с.
10. Сніжко, О. Фінансова консолідація у стратегії розвитку банківського сектора України [Текст] / О. Сніжко // Банківська справа. – 2003. – № 4. – С. 66–82.
11. Шаповал А. Присутність іноземного капіталу в банківському секторі України / А. Шаповал // Вісник НБУ. – 2008. – № 8. – С. 2-7.
12. Ипполитов, П. С. Иностранцы ведут себя как маленькие [Электронный ресурс] / П. С. Ипполитов // Коммерсантъ Украина. – 2007. – № 25. – Режим доступа : <http://www.kommersant.ua>.
13. Смоллов, В. П. Слияние обернулось сливом [Электронный ресурс] / В. П. Смоллов. – Режим доступа : <http://www.kommersant.ua/doc.html>.

Summary. In the article certainly positive and negative consequences of expansion of foreign capital in the banking system of Ukraine in the context of influence on providing of its financial firmness financial safety of the state, economic sovereignty of country.

Keywords: banking system, foreign capital, financial firmness, expansion, financial safety.

Стаття надійшла до редакції 30.04.2011